

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Николай Михайлов, СУ „Св. Кл. Охридски“, относно дисертационен труд „МОРАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА СОБСТВЕНОСТТА В ЕКОЛОГИЧЕСКИ КОНТЕКСТ (към обосноваване на една „проприетарна“ екология)“, с автор доц. д-р Стоян Ставру, за получаване на научната степен „доктор на науките“ в професионално направление

2.3. Философия

1. Обща информация за конкурса. Представям своето становище в качеството си на член на Научно жури (външен) за присъждане на научна степен „доктор на науките“ в професионално направление 2.3. Философия, според Заповед на Директора на ИФС РД 09-514/26.10.2020 г. и съответните Правилници на БАН и ИФС за прилагане на ЗРАСРБ и решение на НС на ИФС от 26.10.2020 г., както и според решение на Първото заседание на Научното жури, Протокол 1/5.11.2020 г. Според съответните изисквания основавам своето становище на представените от кандидата доц. д-р Стоян Андреас Ставру научни материали и доказателства, а именно: дисертационен труд на тема „Морални измерения на собствеността в екологически контекст (към обосноваване на една „проприетарна“ екология)“, монография по темата на дисертационния труд „Вещи в природно състояние: собственост и отговорност за вреди в контекста на чл. 50 ЗЗД“, 5 (пет) студии, 3 (три) статии, също по темата на дисертационния труд, засягащи различни нейни аспекти. Съгласно регистрацията и представената от кандидата справка в НАЦИД за доктор на науките в съответното направление, доц. Ставру отговаря на минималните национални изисквания за научната степен „доктор на науките“ като посоченият и доказан минимален брой точки значително надвишават необходимите. Кандидатът също така успешно покрива и останалите минимални национални изисквания и по този начин отговаря на всички условия за участие в конкурса.

2. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата. Както вече отбелязах, кандидата участва със сериозен брой публикации като всички те са релевантни на основната тема, заложена в дисертационния труд и обхващат проблематиката многостранно и задълбочено. Иска ми се също така да обележа, че проблемното поле, в което работи кандидата, е изключително перспективно за етическото знание и изследването му във връзка с актуални и незаобиколими проблеми, възникващи при отношението на човека към „живота“, „природата“, „средата“ и които имат нужда от научно–теоретично и практико–приложно изясняване. Също така

изследователят предлага един специфичен за него и утвърден в неговата научна биография подход – задълбочено изследване на нормативността като феномен в различните и проявления, до голяма степен в правото, но засягаща и третираща значими морални аспекти, в конкретния случай – собствеността върху природата и живота и нейните морални измерения. Етическите съображения са онези, които, според изследователя, внасят определени, но сериозни изменения в определянето на собствеността, когато става въпрос за живите организми и природните ресурси, като това променя нейната същност – от властово отношение, макар и ограничено тя се превръща в отговорност и задължение. Специфичният етически подход, който предлага автора и който според мен го нарежда между водещите изследователи в това поле, се определя като „екологически“ (в рамките на екологическата етика, като трябва да отбележа усилията на автора за коректно описание на съдържанието на понятията) – опит да бъдат разкрити „ценностите, които човек защитава чрез инструментите на собствеността“ (с. 13 от Дисертацията), въз основа на който се въвежда понятието „проприетарна екология“. Научният замисъл сам по себе си има и нравствена задача – „да защити природата предварително“ (с. 14 от Дисертацията), и изисква значителен теоретичен ресурс, с който дисертантът разполага. Основният теоретико-методологичен апарат на изследването е формулиран изключително последователно и притежава всички необходими атрибути, за да се достигне до достоверни резултати. Обекта, предмета, целите, особено задачите на дисертационното изследване са посветени на обща цел – „търсенето на „добрата“ (и дори „добродетелната“) собственост“ (с. 16 от Дисертацията) или на онази, която би могла да отговори на дължимостта на съвременната екологична етика. Или казано с други думи – как законодателното определяне на собствеността към природата (най-общо) да включва и морална релевантност. В този смисъл изцяло подкрепям заявената от дисертанта научна новост на изследването, че „понастоящем във философската ни литература липсва монографичен или дисертационен труд“ (с.17 от Дисертацията), посветен на подобни проблеми. Цялостното впечатление от амбициозната задача, която си поставя доц. Ставру е за един високо ерудиран изследовател, с висока библиографска осведоменост по избраната тема, с оригинален и характерен в научно отношение подход, с доказани умения за философско-теоретичен анализ и със защитена етическа концепция, релевантна на заявеното научно поле на квалификация. Приемам за приносно обосноваването на понятието „проприетарна екология“ и засилената роля на нравствената регулация в нея чрез очертаване на различни „екологични“ ограничения на собствеността върху природата и неживите

организми. Тук ми се иска да поразсъждавам върху важния научен проблем, който поставя и който решава доц. Ставру. Думата „екология“ има може би две ясно открояващи се значения. Едното, преобладаващото, обозначава биологична наука, свързана с името на Ернст Хекел, която се занимава с екосистемите. Второто се отнася до самите екосистеми, които изучават основно биолозите, но в смисъл на „околна среда“ (елементите на биосферата) са обект на интерес и на религиозни мислители (идеята за „Творението“) или философи (екофилософия, примерно *deer ecology* на Арне Нес). Често пъти тази дума се пренася директно и върху други области (примерно „медийна екология“, Маршал Маклуън или Нийл Постман), понякога – не съвсем удачно, но винаги с оглед на въздействието, ефекта върху хората. Доц. Ставру е запознат с тези понятийни разграничения (с. 17 от Дисертацията). Например в частта, посветена на „коренното население и идеята за културна обусловеност (или още културно обусловена собственост)“ (с. 45 от Дисертацията), се изследва „спиритуалистичната“ връзка на това население със земята (и дори – екосистемата), която обитава (в смисъл на традиционно притежание)– как хората да се отнасят към нея, как да я възприемат/мислят, как определят различни места като свещени, значими и т.н. и където собствеността е „само част“ (с. 46 от Дисертацията) от цялостното взаимодействие с природата. „Моралната значимост на човешкото поведение ще се определя от отношението му към запазването на екологичния интегритет“, пише дисертанта, визирайки идеите на Олдо Леополд и внасяйки етическа чувствителност към общото регулиране на отношенията с природата.

В теорията разграничавам два подхода за „защитата на природата/средата“ в контекста „защита на нас самите“ (с.22 от Дисертацията). Единият–философията на енвайроментализма (запазване и ефективност, опазване и възстановяване, примерно ако колите замърсяват, необходими са катализатори/филтри за тях), която не отрича растежа във всеки аспект, а предлага реформистки или адаптивен сценарий на отношение на материалното развитие на човека за сметка на природата. Например с компенсация на някаква прекомерна употреба (стикери на колите, екотакси, някакви ограничения на потреблението и т.н.). Другият - екологичната етика или изобщо етическия подход към тези проблеми включва отговор на различни въпроси, примерно как да обосновем може би нови културни и нравствени норми, които разкриват друго човешко отношение, не толкова антропоцентрично, което да носи достатъчно теоретична и практическа значимост за формиране на цялостно ново нравствено съзнание като основа за една обща

нормативност, включително и в правото. Според мен този подход има сериозни и перспективни философски измерения и доц. Ставру успешно показва това не само в дисертацията си, но и в приложените публикации по темата. Подкрепям напълно нормативния подход, предпочетен от автора, въпреки безкрайните модерни изкушения на антинормативизма. Както и всяка друга нормативистка етика, екологичната няма как да не включва оценка, одобрение или неодобрение на дадени модели или начини на постъпване, да не предлага норми и стандарти и да не утвърждава или защитава ценности или начин на поведение за запазване на живота на хората, но и на други елементи на биосферата и околната среда. Напр. в статията „Право на собственост и право на природоползване – разграничение и съотношение“ четем следните редове „Новият екологически подход за опазване на околната среда води до промяна в самата концепция за правото на собственост...като възможност за отговорно използване на природните ресурси...“ (с.45). С други думи значимостта на природата за нашето съзнание би трябвало да има и юридически аспект, който се основа на морален принцип. Една река примерно (отново по примерите на доц. Ставру) е значима за хората като обект на внимание и отговорност, когато това е закрепено и със законови разпоредби за съответни действия при нарушаване на нормите. Това се отнася и за въздуха, почвата, морето, реките и проблема отходните води, и особено в сложната ситуация, в която се намира България по отношение на опазване на околната среда, тази идея на автора е плодотворна. Централното понятие, което доц. Ставру анализира и чрез което защитава своите тези – това за собствеността – различните му аспекти, класификации, разновидности, различните „теоретични модели и развиващи се концепции“ (с. 45 от Дисертацията) успешно разкрива освен изключителната осведоменост на дисертанта в различните теории и научни хипотези, но също така и допринася за едно значително обогатяване на етичното знание у нас, както и предполага огромно поле за приложение в практиката. Приемам изцяло като авторски принос формулирането на концепцията за дефанзивна и интегративна собственост, те описват достоверен и работещ модел за „притежаване“ на природата, основаващ се на етически предпоставки.

Цялостното впечатление от представените материали е за успешно защитена теза от страна на кандидата, за моралните ограничения върху понятието за собственост: когато то се отнася до природата – върху живите организми, върху различните от човешките форми на живот, върху неживата природа („естетическа“ собственост или неприкосновеност), също така за предлагане на валиден модел на отношенията между

човека и природата чрез екологическия контекст на връзката живот- собственост за притежание и управление на природните ресурси. Макар че вече отбелязах това, искам отново да посоча изключителната библиографска и литературна осведоменост на автора на дисертационното изследване. Няма значима теория или автор, както български така и чужди в полето на научен интерес, които са не само споменати, но и подробно описани и анализирани задълбочено от кандидата. При това подборът на автори и тематика е напълно релевантен на темата и на положенията, които кандидатът се стреми да защити, примерно позоваването на Т. Адорно в частта, посветена на природно красивото или пейзажа, подробния анализ на някои от идеите на Ханс Йонас, един сравнително малко известен у нас философ и етик, въпреки чудесните преводи на български език, анализът на състоянието на биологичното разнообразие, основният индикатор за запазване на биосферата и човешката отговорност за това (макар и по-скоро биологична, тук би била от полза книгата на Елизабет Колбърт „Шестото измиране“), също така обширното и многостранно изложение на текстовете на Бруно Латур и анализ неговите идеи за „хипотезата Гея“ („образът на Гея остава една метафора“, с. 109), изложенията за понятието „собственост“ при Дж. Ст. Мил, Д. Хюм, С. Пуфендорф, Хуго Гроций а и на други учени в контекста на поставените задачи на дисертационния труд, разсъжденията върху значението на ползите от природата (екосистемни стоки и услуги, които поддържат *екологичния интегритет* на природата и тяхното отношение към собствеността) и много, много други, които разширяват и значително обогатяват съществуващите досега знания в тази интердисциплинарна научна област. Това наблюдение с особена сила се отнася и за нормативната рамка на изследваните понятия, особено на това за „собственост“ – закони, правилници, разпоредби, както национални, така и международни, без чието познаване в детайли, което уверено демонстрира кандидата, не е възможно успешното изпълнение на задачите, поставени в изследването („Регулациите на собствеността се явяват специфична мрежа от инструменти, чрез които хората взаимодействат с природата“, с. 252 от Дисертацията). Важен авторски принос в това отношение са и предложените различни решения и регулационни инструменти, които мога да бъдат приложени в действащото законодателство за практическо постигане на целите на „проприетарната“ екология, т.е. такава, основана на различните видове собственост, „мислена“ етически и анализирани, разработени и убедително аргументирани от доц. Ставру. Разработката завършва с формулиране на конкретни начини за постигане на значими за практиката резултати („конкретни юридически

механизми“, с. 298, но с морални и екологически измерения) с помощта на т.нар. „проприетарна екология“.

3. Общи бележки по дисертационния труд и публикациите и Заключение.

Представеният дисертационен труд, както и допълнителните публикации и реквизити по защитата отговарят на всички формални и според мен – съдържателни изисквания за придобиване на научна степен „доктор“. Авторефератът покрива условията за реферирание на научен труд – подробен и последователен и информира читателя за съдържанието и основните идеи на автора, структурата на дисертацията, научната методология, приносите и др. Представените публикации задълбочават впечатленията за систематични и задълбочени изследвания по темата на научен интерес на доц. Ставру. Един от основните вектори на цялостната работа на автора е със силно изразен етически заряд – предлагане на вариант на регулация, в който природата не се фиксира в ресурси и вещи, а се насочва към идеята за „свободна“ природа и естествено движение на нейните части и компоненти (за разлика от стиха на Тютчев – Не то, что мните вы, природа:

Не слепок, не бездушный лик —В ней есть душа, в ней есть свобода, В ней есть любовь, в ней есть язык..., тук идеите са защитени логически и последователно и са обяснени научно). Този подход разширява обхвата на традиционната етическа философия и обосновава различен подход към позитивно третиране на екологичните условия чрез оригинално моделиране на понятието за собственост не само в интерес на човека, което според мен е и един много сериозен и значим научен принос. Солидаризирам се с авторската самооценка, смятам, че тя вярно отразява съдържанието на научните достижения на дисертанта. Нямам сериозни критични бележки, единствената ми препоръка е в този премислен и структуриран, но все пак значим обем на изложението да се съблюдава прецизността на използваните понятия. Например на няколко места в дисертационното изследване се среща понятието „биоекология“, на няколко места като цитирано. Всяка биологична система (биоценоза) обменя вещества и енергия с външната среда, т.е. с неживата природа (биотоп), няма как двете да бъдат разделени. Без неразривното единство на живото и неживото (абиотични фактори), животът и неговата организация са невъзможни. Екологията като биологична наука изучава живи системи и да говорим за „биоекология“ е все едно да формулираме понятие „биоботаника“ или „биогенетика“. Но това е по скоро уточнение, отколкото критична бележка.

Приносите на доц. Ставру като задълбочен и сериозен изследовател в интердисциплинарна област на научно знание, новаторския му подход към темите,

безспорните му качества да формулира и аргументира оригинални собствени концепции, дълбоката му теоретична ерудиция в разнообразни полета на изследване, изключително високата му библиографска компетентност в българската и чуждестранната научна литература, значителната му публикационна активност, както и научните му постижения във формулирането, анализа и аргументирането на нови хипотези и концепции, които имат пряко значение за важни области на практиката, ми дава основание **убедено да гласувам със „ЗА“** присъждането на научната степен „доктор на науките“ на доц. д-р Стоян Андреас Ставру.

Изготвил становището:

Проф. д-р Николай Михайлов

4.01.2021 г.

